

הדרך הימני

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת עבודה זרה - דף יז, ב - יח

עיונים על הדף

קנאות אמת

הגמ' מביאה מעשה מופלא מרומם, וצריך תלמוד רב בחלק הנלמד לנו לראיית המעשה וחידוד הלב לעובדו, וידיעת דקדוק המחשבה. עקרי הדברים שמעתי מהגאון רבי אשר ויס שליט"א לפני מספר שנים.

כאשר חלה רבי יוסי בן קסמא, בא לבקרו רבי חנינא בן תרדיון, אמר רבי יוסי לר"ח הרי עתה זו שעתה של אומה זו ושמעתי שאתה יושב וסוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים. אמר לו ר"ח מן השמים ירחמו, התפלא רבי יוסי ואמר תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש. שאל רבי חנינא מה חלקי לעולם הבא, שאל רבי יוסי האם בא מעשה לידך, אמר לו נתחלפו לי מעות של פורים ומעות של צדקה וחלקתי הכל לעניים. אמר לו א"כ מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.

וכל מהלך הדברים הוא תמוה מאוד, מה רוצה רבי יוסי בן קיסמא ברבי חנינא בן תרדיון, הרי תמיד יודעים אנו את גודל המעלה של "מסירות נפש" לכל דבר מצווה ובודאי לתלמוד תורה, ובדאי שהיתה זו עת השמד. א"כ מדוע שלא ילמד תורה.

מי מוכיחו "רבי יוסי בן קיסמא" - מגדולי התנאים הקדושים שאין לו בהם קצה של השגה. בודאי שאף הוא למד תורה באותה עת, א"כ מדוע נראה שבא בטענה לרבי חנינא שעושה שלא כהוגן. ורבי חנינא עונה משפט קצר וממצה את גודל האמונה שלו, את שאיפת האדם למלא את התבטלותו כלפי מי שאמר והיה העולם "מן השמים ירחמו", מדוע תשובה זו לא נראית לרבי יוסי.

ומה הענין של המעשה של מעות פורים שהתחלפו וכו', בעבור זה מגיע עולם הבא, ומשפט אל-מות "מחלקך יהיה חלקי", מסירות נפש לתורה!!! לא מספיק????? עמל ויגיעה בתורה, זיכוי הרבים תחת סכנה אמיתית, ואימת הקלגסים הרומאים, זה לא מספיק כדי לומר "מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהא גורלי"!!!!

וכן כלכלו הדבר צריך תלמוד וביאור.

כדי להניח סוגיא זו, ננסה ללבן עוד סוגיא ששורש הדברים - מכנה משתף להבנת הענין. פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן זכה לקבל ברית שלום וכהונת עולם, על מעשה נשגב ומרומם, מעשה המתואר בגמ' בסנהדרין שיש בו כמה וכמה ניסים מופלאים, מעשה רב רושם לעצירת המגפה מעם ישראל, מי שאמר והיה העולם "מן השמים ירחמו", מעשה נשגב ומרומם וזכוי רבים תחת סכנה אמיתית, זה לא במעשה זמרי נשיא ששמעו וזכוי בני תלמך צור.

במעשה זה מבואר בבב' בסנהדרין פב, ב "ויאמרו פנחס ויפלא, אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלא, מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו, ביקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חימה בן משיב חימה הוא".

וצריך להבין ולהשכיל, מי ביקש לדחוף את פנחס "מלאכי השרת" - רשעי עם ישראל, לא הערב רב, לא בני שבט שמעון, לא הנכשלים, "מלאכי השרת" - האם יתכן שמלאכי השרת באים לעכב מעשה מרומם כ"כ, מעשה קנאות רם ונישא שלדורות נזכר בתור אחד המעשים הנפלאים בהיסטוריה של העם היהודי.

כאן עולים בין הדברים יסודות ברורים בנפש האדם, ובעקבות כך צורה להנהגה בין בני אדם, וזה המלאכים ביקשו לבדוק אצל פינחס ולכן דחפוהו. האם הוא מקנא את קנאת ד' או את קנאותו העצמית!!!!

כאשר אדם בא לבצע מעשה קנאות שיש בו גדלות המשיג והמושג, צריך לבדוק וללבן, לחקור ולאמת בנפשו במעשהו ובכל צורת הענין, האם הוא תובע עלבון צער השכינה, או שמא התערב שיקול זר, מידותיו ונבכי נפשו האישיים גורמים לו לפעול, אולי יש בו מידת הכעס אנוכית, אולי יש בו מידה של גאסביות שאינה אמיתית אלא השקטת יצריו. קנאי לא יכול לקנא את קנאת עצמו, או חייב לבדוק בכל דרכי הנהגתו שלא נדבק בו שמץ של רצון אישי, אלא כולו זך וישר בדרכו לקנאת ד' מלך עליון.

ביקשו מלאכי השרת - דווקא הם לדחוף את פנחס, אולי יש כאן קנאה שאינה אמיתית. וע"ז אמר להם הקב"ה הוא קנאי בן קנאי, ראוי היה להתהדר במלכות הקנאה ושכרו בריתי שלום.

והדברים מבוארים בדברי הר"ן שם על האתר, שמבאר את הדין ודברים שהיו בין משה רבינו שנתעלמה ממנו ההלכה, לבין פנחס. ומבואר שמה רבינו אמר לפנחס "קרינא דאגרתא איהו להו פרונוקא" ובתבהו הפשוטה, לאחר שפנחס הזכיר את ההלכה אמר לו משה רבינו קיים את ההלכה של הבעול ארמית קנאים פוגעים בו, והביא הר"ן ששאלו העולם, הרי היה אסור למשה רבינו לומר לו כך, שהיה ההלכה היא שאם בא להימלך אין מורין לו שכך ההלכה. וביאר הר"ן שפינחס ידע את כל ההלכה, ואף ידע שאין לו לשאול את משה רבינו כיון שזו הלכה ואין מורין כן. אלא שאל אותו הוא ראו להיות בגדר "קנאי" שאמרו "קנאים פוגעים" האם אני ראו להיות בגדר זה, אולי יש כאן איזה דבר אישי, שמץ של פסול במחשבת הלב, ביקש את אישורו לשכת הגזית שהוא קנאי אמת. וע"ז אמר לו משה "אין ראוי ממך".

בזה מבואר מה שאמרו שהכתוב יחס את פנחס לאהרן הכהן, וכו'. והביאור כדי להורות שאין חסר לפנחס מאומה במידת השלום, הוא מושרש של אהרן הכהן הרודף שלום ואוהב שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, פינחס קינא במעלת הקנאות שיש בה אמת ושלוש שלובים יחד.

כאן ביאורו דברי הסוגיא שלנו כמין חומר, אותם ימים ימי הרומאים הארוכים אשר גזרו גזירות על עם ישראל וביקשו לשכת את התורה והמצווה, בא רבי חנינא וספר תורה ברובו ומקהיל קהילות ברבים. הוא מוסר נפש וכו'.

שאל רבי יוסי מי אמר שכך צריך לנהוג האם דרכך נכונה, אולי בעת כזאת עת היא

לחשת וללמד תורה במסותרים, לרדת למחתרת עד רבי חנינא. מי התיר לקנא לד' בצורה זו, אולי יש כאן שמץ של פסול. וכאשר אמר רבי חנינא את סוף הקץ, שמא אינו זהיר לגורל העם.

לאחר שרבי חנינא קיבל את הדברים, שאל מה אני לחיי העולם הבא, שמא נכרתי מב' העולמות, אף אם יהיה כדברי רבי יוסי, שיסתלק קודם זמנו, אבל מה יהיה על העולם האמת. וכאשר שמע רבי יוסי שהתחלפו לו מעות וכו', אמר מחלקך יהי חלקי, כאן למד על הרגישות של רבי חנינא אף כאן מעשה בלא מחשבה, יש כאן התחשבות בזולת, יש לו את ההבנה והחזרה להפסד ממונם של עניי ישראל, הרי שזהיר הוא קצה האפשרות, הוא נושא בעול, א"כ בודאי שלא יהיו בנפשו להביא כליה על עם ישראל, בושאי שחושש הוא וחושב על הוגי התורה, א"כ התורה שמלמד ברבים בזמן סכנה, אינה כי מראה את כוחו ועוצמתו האישית כנגד הגויים, אלא אמר רבי יוסי, תורה שיש בה מסירות נפש אמיתית, תורה זו נשגבה ומעולה, המבחן לכך היה המעות של צדקה, ועל אותה תורה אמר רבי יוסי "מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהא גורלי".

כאשר נתפסו ר"א בן פורטא ורבי חנינא בן תרדיון, אמר ר"א לר"ח אשרך שנתפסת על דבר אחד, או ילי שנתפסת על חמשה דברים. אמר ר"ח אתה נתפסת על חמשה דברים ותנצל, אני לא אצל משום שלום עסקתי במלכות חסדים, כדברי ר"ה בלבד דומה כמי שאין לו מה שיצילו. והנמי תמה איך אמר ר"ח שלא עסק במלכות חסדים, והרי היה ממונה על ארנק של צדקה, מבוארת הנמי שהיה נאמן אבל בפועל לא עסק. ומה שלמדנו שחילק צדקה לעניים, אבל לא נתן כפי שהיה יכול לתת. הביאו את ר"א ושאלוהו מדוע עסקת בתורה ומדוע נגבת, אמר להם אין ב' הדברים יכולים להיות באדם אחד, אם ליסטים אני איני לומד, ובהכרח ב' הדברים אינם נכונים. ושאלוהו מדוע קוראים לך "רבי", אמר משום שאני רבם במלכות האריגה. הביאו לו חוטי שתי וחוטי ערב לבונו, ונעשה לו סג ונבאה דבורה זכר וישבה על חוטי הערב, ודברה נקבה על חוטי השתי, וידע לענות. ושאלוהו מדוע לא באת לבית ע"ז, אמר להם מחמת זקנותו וחשש שמא ידרסוהו ונעשה נס, ובאותו היום דרסו שם ארן כהן ברבליהם. ושאלוהו מדוע שחררת את עבדך, אמר להם לא היו דברים מעולם. רצה אחד להעיד עליו שכן שחרר את עבדו, בא אליהו הביאו ואמר לו התרחשו לו כ"כ הרבה ניסים גם ממך ויצא שמך לרע שאתה מחפש לרעה לאנשים, לא שמע לו ורצה להעיד כנגד ר"א, באותו היום כתבו אגרת מחשבו רומי למלכות ושלחו ביד אותו אדם, בא אליהו וזרק את האגרת למרחק של ד' מאות פרסאות, והלך אותו אדם ולא חזר.

הביאו את ר"ח, ושאלוהו מדוע עסק בתורה, אמר להם "כאשר צוני ד' אלקי", מיד גזרו עליו לשריפה, על אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות. ומבוארת הנמי שגזרו עליו שריפה משום שהונה את ד' באותיותיו, והיה מותר לו משום שעשה כך לצורך לימוד, וענינו משום שפגעה בן פורתה. ואשתו נענשה משום שלא מחתה בו, מכאן אומר, מי שיש ביזו למחות ולא מוחה נענש עליו. ובפרט נענשה משום שאמר רי"ח שפעם הלכה לפני גדולי רומי ואמרו כמה נאות פסיעותיה ודקדה בפסיעותיה. וזה שאמר ר"ל "עון עקבי יסבני" עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסובין לו ליום הדין. בשעה ששמעו את גזר דינם הצדיקו את הדין, ר"ח אמר "הצור תמים פועלו", אשתו אמרה "אל אמונה ואין עול", בתו אמרה "גדל העצה ורב העוליה אשר עניך פקחות על כל דרכי". אמר רב כמה גדולים אותם צדיקים שהזדמנו להם שפוקים של צדקה הדין בשעת צידוק הדין.

כאשר חלה רבי יוסי בן קסמא, בא לבקרו רבי חנינא בן תרדיון, אמר רבי יוסי לר"ח הרי עתה זו שעתה של אומה זו ושמעתי שאתה יושב וסוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים. אמר לו ר"ח מן השמים ירחמו, התפלא רבי יוסי ואמר תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש. שאל רבי חנינא מה חלקי לעולם הבא, שאל רבי יוסי האם בא מעשה לידך, אמר לו נתחלפו לי מעות של פורים ומעות של צדקה וחלקתי הכל לעניים. אמר לו א"כ מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.

לא היו ימים מועטים ונאמר להם רבי חנינא בן תרדיון רומי לקברו, והיה ההספד גדול. כאשר חזרו מצאו את רבי חנינא יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס"ת בביקו. החמאים הרשיעו כרכוהו בספר תורה וקיפוחו וזמרות בחבלי שורש, ובאש, והביאו ספונים של צמר רטובים במים והניחו על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. בתו שהתפלגה, אמר לה עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי, מי שמבקש לעבונה של ספר תורה הוא יבקש עלבוני.

אמר לו תלמידיו, רבי מה אתה רואה, אמר להם גוילים נשרפים ואותיות פורחות. אמרו לו שיפתח פיו ויאמר שיהיה יסורי שיקרב מיתתו, אמר להם, מי שנתן את יטול, ואל יחבל אדם בעצמו. שאל המבואר להורג, רבי אם אני מרוב שבלהבת ונטול ספונים של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו ר"ח שכן, וביקש שישבע לו ונשבע לו, מיד הרבה שבלהבת ונטול את הספונים וישבה נשמתו במהרה. אותו מוציא להורג קפץ ונפל לתוך האור, וצאה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון ואתו אדם מומנים לחיי העולם הבא, בבית רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת.

בבבית אשתו של ר"ח היתה ביתו של ר"ח בן תרדיון, ואמרה לר"ח שיניחה להוציא את אחותה שכפי הנמכר לעיל נעשו אותה שתיש בקובה של זונות. נטל ר"ח ג' קבין של זהב והלך, אמר ר"ח אם היא נשמרה בטוהרות יהיה לה נס ותנצל. התחפש באחד מהפרשים ותבע אותה, אמרה לו שהיא בימי נדות, אמר לה שימתין לה, אמרה לו יש נשים טובות ממני. הבין ר"ח שכלולס אמרה כן ונשמרה בטוהרות. בא לשומר בית הסוהר וישדוהו בכסף ואמר לו, חצי ק"ח וחצי לממונים עליך. שאל השומר מה יהיה כאשר יגמר הכסף, אמר לו ר"ח תאמר "אלק' דמאיר עניי". שאלו מי אמר שדבר זה מועיל. והוכיחו לו ר"ח ע"י שבוא כלבים אוכלי אדם, ואמר ר"ח "אלק' דמאיר עניי" ונצל. שפוטרה. כאשר שמעו בבית המלך תפסו את השומר, והוא אמר "אלק' דמאיר עניי" ונצל, ובאשר סיפר להם, חקקו לדמותו של ר"ח בכניסה לרומי וביקשו שיתפסו אותו. יום אחד ראוהו וכדי להטעות את הרודפים נכנס לבית זונות, ונ"א למקום שבישול בישול יעלה הכניס אצבע אחת לתבשיל ולקק אצבעו אחרת. ונ"א בא אליהו הנביא ונראה אליו כוונה הנכרכת לר"ח, והרודפים עזבוהו שהיה ברור לשון שאין זה מדרכו של ר"ח. ור"ח הלך וברח לבלב. ונ"א שברר מחמת המעשה עם ברוריה, שלא הבינה את דברי חז"ל "שיש דעתם קלות", אמר לו ר"ח סופו של דבר שתובי בזה. שלח את תלמידיו לנסות לדבר עבירה, לאחר ימים רבים נתחצית, וכאשר הבינה חקקה עצמה, וברח ר"ח לבלב.

מבואר בבביתא ש' אסור ללכת למקום שחוק וקלות ראש שגורמים לבעלי חיים להלחם וכו', ונאמר "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך תטאים לה עמד ובמושב לאיים לא ישב כי אם בתורת" הפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" (להלן הנמי תבא כמה דברים דרשות על הפסוק) והלכתי הללו גורמים לביטולו ואתוהו. לנבי כרוכס אסור לעזור להם לעשות מצוה, אבל בלא זה אין אסור. והנביא אצטדיון שיש שם מלחמת שוורים, לדעת רבנן אסור מחמת מושב ליציים, לדעת רבי נתן מותר א' יתכן ויוכל להציל אדם. יוכל להיות עד על מיתת אדם.

לדעת ר"ח, ביאר ר"ח חנינא מסורה שהנפיקם היא לגבי אדם שמכר להם וקיבל מעות, אם מצד ע"ז מושב ליציים, ואם מצד מושב ליציים. ונאמר ש' אסור מושב ליציים אין אסור בלעצמו.

דרש רבי שמעון בן פזי, הפסוק "אשרי האיש וכו'" בסופו של דבר יבוא לידי ליצנות, אם הלך סופו לעמוד, לשתב ולהתלוצץ. אמר ר"ח המלוצץ יסורים באים עליו, וביקש רבא מהחכמים שלא יתלוצץ שלא יבואו עליהם יסורים. אמר ר"ח קטינא מוזוניו מתמעטים. אמר ר"ל, נופל באש הגיהנום. אמר רבי אשיבאל שיש שם מלחמת שוורים, לדעת רבנן אסור מחמת מושב ליציים, לדעת רבי נתן מותר א' יתכן ויוכל להציל אדם. יוכל להיות עד על מיתת אדם.